

Kritička analiza diskursa

Kritičku analizu diskursa jedne od najpoznatijih fotografija iz nacističke epohe Njemačke načinila je, u duhu Van Dijkove sociokognitivne i Faircloughove kritičke paradigme, uz jasno razdvajanje vizuelnog, ideološkog i diskurzivnog nivoa, na moj zahtjev Umjetna inteligencija. Uznemirujući je rezultat komparacije ovog diskursa (iz kasnih tridesetih godina prošlog vijeka) sa savremenim diskursom digitalnih medija. Pokazuje se da postoji **vizuelni diskurs konformizma: od totalitarnih rituala do algoritamske homogenizacije u digitalnim medijima.**

1. Opis i denotativni nivo (šta vidimo)

Fotografija prikazuje **masovnu grupu muškaraca** okupljenih na javnom prostoru, koji gotovo unisono izvide **nacistički pozdrav** (ispružena desna ruka). Većina prisutnih nosi **radničku ili građansku odjeću**, a dio njih i **uniforme**. U središtu pažnje nalazi se **jedna osoba (označena crvenim krugom)** koja **ne učestvuje u kolektivnom gestu** – ruke su mu spuštene ili prekrížene, a pogled i držanje tijela odstupaju od mase.

Na denotativnom nivou, fotografija dokumentira:

- masovnost,

- sinkronizirani gest,
- jasno hijerarhizirani društveni ritual,
- jednu vizuelnu anomaliju.

2. Konotativni i simbolički nivo (šta fotografija znači)

2.1. Kolektivizam nasuprot individualnosti

Dominantni diskurs fotografije je **diskurs kolektivne lojalnosti i ideološke homogenizacije**.

Tijela su:

- ujednačena,
- ritmizirana,
- disciplinirana.

U tom kontekstu, **pojedinač koji ne izvodi pozdrav** postaje **vizuelni znak otpora**, ali i potencijalne devijacije. Njegovo tijelo proizvodi značenje upravo kroz **odsustvo geste**, što potvrđuje Foucaultovu tezu da je **moć najvidljivija u discipliniranom tijelu**, a otpor u njegovom izostanku.

3. Diskurzivni nivo (kako značenje nastaje)

3.1. Vizuelni diskurs moći

Fotografija djeluje kao **vizuelni diskurs legitimiranja totalitarne ideologije**, jer:

- naturalizira masovno pokoravanje,
- prikazuje ideološki ritual kao normaliziranu društvenu praksu,
- briše razliku između prisile i privida dobrovoljnosti.

U Van Dijkovom smislu, ovdje je prisutan **diskurs dominacije**, gdje elita (politička ideologija) oblikuje **kognitivne modele mase** kroz rituale, simbole i ponavljanje.

3.2. Polarizacija „mi“ i „oni“

Fotografija implicitno konstruira binarnu opoziciju:

- „**mi**“ – masa koja se pokorava, pripada, potvrđuje lojalnost;
- „**oni**“ – pojedinci koji odstupaju, koji šute tijelom.

Pojedinač označen crvenim krugom postaje:

- potencijalni „unutrašnji neprijatelj“,
- figura sumnje,
- tijelo koje narušava narativ jedinstva.

Ovo je klasičan primjer **diskurzivne isključenosti**, gdje se različitost ne mora verbalno označiti – ona je već vizuelno kriminalizirana.

4. Ideološki nivo (šta se normalizira)

4.1. Normalizacija poslušnosti

Fotografija normalizira:

- poslušnost kao društvenu normu,
- konformizam kao vrlinu,
- odsustvo kritičkog mišljenja kao „prirodno stanje“.

Fairclough bi ovo označio kao **hegemonijski diskurs**, u kojem se ideologija ne nameće argumentima, nego **praksom** – tijelom, gestom, ritualom.

4.2. Tišina kao diskurs

Važno je naglasiti da osoba koja ne salutira **ne proizvodi govor**, ali proizvodi **diskurs tišine**.

U KAD-u, tišina nije odsustvo značenja, već **alternativni oblik komunikacije**.

Njegov čin:

- ne nudi protivnarativ,
- ali razotkriva nasilje dominantnog narativa,
- pokazuje da konsenzus nije potpun.

5. Sociohistorijski kontekst (implicitni nivo)

Iako fotografija djeluje dokumentarno, ona funkcioniše kao **historijski dokaz ideološke mobilizacije masa** u totalitarnim režimima. Njena snaga nije u onome što prikazuje, već u onome što:

- naturalizira,
- prešućuje,
- normalizira.

Fotografija tako postaje **instrument kolektivnog pamćenja**, ali i upozorenje na to kako se ideologija upisuje u tijelo prije nego u jezik.

6. Zaključak (kritička interpretacija)

Ova fotografija nije samo prikaz historijskog trenutka, već **vizuelni diskurs moći, konformizma i discipliniranja**. Pojedinaac koji ne salutira razotkriva krhkost totalitarnog

konsenzusa i pokazuje da: **ideologija nikada nije apsolutna – ona uvijek zavisi od tijela koja je izvode.**

U kritičkom diskurzivnom smislu, fotografija nas podsjeća da:

- masovnost nije isto što i saglasnost,
- tišina može biti oblik otpora,
- a vizuelni mediji mogu istovremeno legitimirati moć i nenamjerno je razotkriti.

7. Komparacija sa savremenim digitalnim vizuelnim diskursima

7.1. Od totalitarne mase do digitalne mase

Historijska fotografija masovnog nacističkog pozdrava predstavlja **arhetip vizuelnog diskursa ideološke homogenizacije**. Savremeni digitalni vizuelni diskursi (društvene mreže, politički performansi, viralni događaji) ne djeluju kroz istu vrstu fizičke prisile, ali reproduciraju **slične obrasce simboličke discipliniranosti**.

Ključna razlika je u **prostoru i tehnologiji moći**:

- tada: fizička ko-prisutnost, ritual, državna ideologija;
- danas: digitalna ko-prisutnost, algoritamska vidljivost, platformni kapitalizam.

Međutim, osnovna diskurzivna logika ostaje ista:

vidljivost = lojalnost,

odsustvo performansa = sumnja.

7.2. Vizuelni konformizam na društvenim mrežama

7.2.1. Algoritamska normalizacija

Na platformama poput X-a (Twitter), Instagrama, Facebooka ili TikToka, dominantni vizuelni diskurs proizvodi se kroz:

- ponavljanje istih estetskih kodova,
- uniformne političke geste (hashtagovi, profilne slike, boje),
- sinhronizirane kampanje (npr. promjena avatara, masovno dijeljenje istog vizuala).

U Van Dijkovom smislu, ovdje se proizvodi **zajednički mentalni model**:

- „ispravni“ stav je onaj koji je vidljiv,
- ono što nije vidljivo, ne postoji.

Algoritam postaje **nevidljivi urednik diskursa**, zamjenjujući totalitarnu instituciju.

7.2.2. Digitalni ekvivalent nacističkog pozdrava

Savremeni „pozdrav“ nije tjelesna gesta, nego:

- lajk,
- dijeljenje,
- story,
- javna podrška.

Odbijanje učešća (ne-lajkanje, ne-dijeljenje, šutnja) proizvodi **digitalnu devijaciju**, analogno pojedincu sa fotografije koji ne salutira. Razlika je u tome što je danas sankcija:

- algoritamska (nevidljivost),
- društvena (cancel kultura),
- profesionalna (gubitak reputacije).

7.3. Politički performansi kao režirani vizuelni diskurs

Savremeni politički skupovi (mitinzi, protesti, inauguracije) projektuju se prvenstveno kao **vizuelni spektakli za digitalnu cirkulaciju**, a ne kao događaji za prisutne.

Karakteristike:

- pažljivo režirana masa,
- simbolički rekviziti (zastave, boje, slogani),
- koreografija tijela (aplaudiranje, skandiranje, snimanje mobitelima).

U Faircloughovim terminima, riječ je o **kolonizaciji političkog diskursa estetikom i marketingom**, gdje vizuelna koherentnost ima prednost nad sadržajnom raspravom.

7.4. Figura „digitalnog disidenta“

Pojedinac koji ne učestvuje u dominantnom digitalnom vizuelnom diskursu danas:

- ne mora biti fizički prisutan,
- ali je simbolički izoliran.

Njegov otpor je:

- nevidljiv,
- fragmentiran,
- često delegitimiran kao „neodgovornost“ ili „neutralnost“.

Kao i na historijskoj fotografiji, **odsustvo geste proizvodi jači diskurzivni efekat nego otvoreni protest**, jer razotkriva pretpostavljeni konsenzus kao iluziju.

7.5. Ključna komparativna sinteza

Historijski vizuelni diskurs	Savremeni digitalni vizuelni diskurs
Fizička masa	Digitalna mreža
Ideološki ritual	Algoritamski performans
Državna prisila	Platformna regulacija
Tjelesni pozdrav	Digitalna gesta
Vidljivi disident	Nevidljivi disident

Zaključak

Oslanjajući se na teorijske okvire kritičke analize diskursa (Van Dijk, Fairclough) i vizuelne semiotike, došlo se do zaključka da se ideološka homogenizacija transformirala iz fizički discipliniranog kolektivism (u vrijeme analizirane fotografije) u algoritamski regulisanu vidljivost (u digitalnom dobu). Vizuelni diskursi imaju centralnu ulogu u reprodukciji ideologije jer djeluju neposredno, afektivno i često izvan racionalne refleksije. Historijske slike masovne političke lojalnosti i savremeni digitalni vizuelni obrasci dijele zajedničku funkciju: naturalizaciju moći kroz vidljivost. Promjena tehnološkog i društvenog konteksta ne narušava kontinuitet diskurzivnih mehanizama konformizma.

Analizirana fotografija prikazuje masovni ritual koji proizvodi ideološku koheziju kroz tjelesnu sinkronizaciju. Pojedinaac koji ne učestvuje razotkriva represivnu prirodu konsenzusa.

Na društvenim mrežama, vizuelni konformizam proizvodi se kroz algoritamsku nagradu vidljivosti. Digitalni performansi zamjenjuju fizičke rituale, ali zadržavaju istu ideološku funkciju.

U oba konteksta, odsustvo geste proizvodi snažan diskurzivni efekat, potvrđujući da hegemonija nikada nije potpuna.

Savremeni digitalni vizuelni diskursi ne predstavljaju radikalni prekid s historijskim oblicima ideološke mobilizacije, već njihovu transformaciju. Konformizam se više ne nameće silom, već vidljivošću, a otpor se sve češće manifestira kroz tišinu i ne-učestvovanje.

Reference:

- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish*. New York: Pantheon.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
- Couldry, N., & Mejias, U. (2019). *The Costs of Connection*. Stanford University Press.
- Dean, J. (2010). *Blog Theory*. Cambridge: Polity Press.